

179/48

A NYÁRI EGYETEMEK A MAGYAR ÜGY SZOLGÁLATÁBAN

**A M. KIR. BELÜGYMINISZTER ÁLTAL RENDEZETT
VI. KÖZIGAZGATÁSI TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAMON**

ELŐADTA

HANKISS JÁNOS

**KÜLÖNLENYOMAT A KÖZIGAZGATÁSUNK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI
CÍMŰ MUNKÁBÓL**

**BUDAPEST, 1941.
MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA**

2413.

A nyári egyetemek a magyar ügy szolgálatában

ELŐADTA HANKISS JÁNOS

Kezdjük azzal, hogy a „nyári egyetemek” cím közös főnévvé avatja azt, ami eddig hivatalosan csak tulajdonnév volt. A „Nyári Egyetem” eredetileg csak rövidített, nemhivatalos, plakátcíme volt a „Debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem szünidei tanfolyamá”-nak. Mindenki belátja ez után a hosszú cím után, hogy miért volt szükség valami rövidebbre, megfoghatóbbra s egyben színesebbre és vonzóbbra. De bizonyos, hogy miután a debreceni, az eredeti „Nyári Egyetem” verejtékes munkával átvergődött a kezdet nagy nehézségein, a nyomába merészkedők már a kialakult típust látták benné és bár engedélyt nem kértek a cím használatára, mégis egészséggel használták; így hozzájárultak a tulajdonnévnek közös főnévvé válásához, a „Nyári Egyetem” fogalmának végleges kialakulásához. Így követte az 1927-ben alapított Nyári Egyetemet (Debrecen) néhány év múlva Esztergomban a „Katolikus Nyári Egyetem”, amely a budapesti egyetemmel létesített kapcsolatot, majd a pécsi egyetem „Keszthelyi Nyári Egyetem”-e (1939-ben szünetelt), végül a „Soproni Nyári Egyetem”, amely a József nádor-egyetem rendezésében főképp a műszaki tudományok ápolását tűzte ki feladatául.

E különböző nyári egyetemek közt a szó szoros értelmében vett verseny alig folyt. Nagy volt a korkülönbség s nem hiányzott a specializáló szempont sem, ha ahhoz az egyes intézmények nem is ragaszkodtak mindig következetesen. Az esztergomi tanfolyam katolikus világnézeti előadásokat tartott és így meghatározott szükségletet elégített ki; Keszthely a Pannónia-kutatást tűzte ki főcéljává, s ezt néhány más természetű előadással vegyítette; Sopron műszaki és ezzel kapcsolatos gazdasági kérdésekbe vezeti be hallgatóságát. E mellett Esztergom és Sopron idegen hallgatósága csekély s külföldi magyar hallgatót nem sokat fogadtak. Keszthelynek volt külföldi hallgatósága, bár ezeknek száma a helyi lehetőségeknek megfelelően mindig sokkal kisebb volt; viszont külföldi magyarok nem igen látogatták. „Teljesnek” ilyen értelemben csak az eredeti „Nyári Egyetem” lehet mondani, ahol mindenfajta tudományt adnak elő, a hallgatóság közt magyarok, külföldi magyarok és a legkülönbözőbb nemzetekhez tartozó idegenek szerepelnek és az előadási nyelvek megoszlása tanfolyamszerű.

Maga a „Nyári Egyetem” szó pedig annyira elterjedt, hogy — főképp a Debrecenben járt tömegek hatása alatt — ma már olasz és német fordításával is találkozunk („Università estiva”, „Sommeruniversität”). Ennek pedig az az oka, hogy a Debrecenben kialakított új tanfolyamtípust külföldi résztvevői valami újnak, az eddigi „Cours de vacances”-októl és „Ferienkurs”-októl elütőnek érezték, s ösztönszerűleg

nyúltak az új magyar szó után. A Nyári Egyetem csakugyan több mint egyszerű tanfolyam : szerteágazóbb, szélesebb alapozású, sokrétűbb, — egyetemszerűbb is. Ha az egyetem szó rokonságát az egyetemességgel szem előtt tartjuk, különösen közel érezzük hozzá a tudományok terjesztésének azt az eszközét, ami Debrecenben kovácsolódott.

Azt szokták mondani, hogy egy bonyolult tényt nem lehet biztosabban megérteni, mint hogyha azt mondjuk el, hogyan jöttünk rá mi magunk, vagy hogy miképen keletkezett. Épen ezért szenteljünk néhány percet a Nyári Egyetem genezisének.

Mindazok elé, akik Európa civilizációját bármely vonatkozásban vizsgálják, mind a mai napig áthághatatlan akadályként tornyosul az a körülmény, hogy a nemzetek lélekszáma vagy hatalma nem áll pontos arányban jelentőségükkel az európai együttesben. Ugynevezett „kis“ nemzetekről sokszor kiderül, hogy voltaképen „nagyok“ ; de még akkor is, ha elismerjük egyes nyugati nagy nemzetek döntőbb szerepét a kultúra fejlődésében, lépten-nyomon észre kell vennünk a hollandok és finnek, svájciak és belgák, svédek és dánok, norvégek és portugálok munkájának figyelemreméltó érvényesülését az egyetemes haladásban. Ma már nyilvánvaló, hogy nem lehet megírni az egyetemes irodalom történetét vagy Európa és Amerika szellem-történetét úgy, hogy a „nagy“ nemzetek alaposabban tárgyalt szereplése köré itt-ott beállítjuk valamely „kis“ nemzet egy-egy elszigetelt nagy tényét. S ha valaki az európai jogrendszert, gazdasági életet, közegészségügyet stb. veszi szemügyre, ott is csak akkor kap kielégítő képet, ha eltekint a nemzetek nagyságától s pillanatnyi hatalmi helyzetétől. A fehér ember sorsának kialakításában a nemzetek annyira összezöszvödtek, hogy reménytelen és helytelen dolog volna egyes vastagabb fonalakat, önálló nemzeti szálakat kiemelni a teljes szövet rovására.

Ebből a felismerésből indultak ki a világháború után azok a tervezgetések, amelyek a kultúrában jelentős szerepet játszott „kis“ nemzetek megismertetését tűzték ki feladatul. De a tervek megvalósításának évekig útját szegte az a jogos aggodalom, hogy a kissugárzású nyelvek — mint a svéd, a magyar, a dán, a lengyel¹ — nem fognak vonzóerőt gyakorolni azokra az idegenekre, akiknek a svéd, magyar, dán, vagy lengyel viszonyok megismerése hasznos volna ; másfelől, hogy ezeknek az ismereteknek szükséges voltát csak maguk a rendező nemzetek ismerik el, a vezető nemzetek tagjai közül csak kevesen, s így minden felvilágosításnak reklám, propaganda jellege lehetne s e propagandának is nagyon kevés reménye volna a sikerre.

Az úgy olyan nagyfontosságú volt, hogy e kettős aggodalom ellenére is diadalra kellett jutnia. A feladatnak kétségkívül megvolt a maga — egyelőre rejtett — megoldása s a feladat megérte, hogy a siker csekély reményével kísérlet történjék megoldására.

1927 tavaszán a debreceni egyetem három professzora: Milleker Rezső, Tankó Béla és Hankiss János azt a kérdést vetik fel baráti megbeszéléseiken, nem lehetne-e a nyugati szünidei tanfolyamok gondolatát összekötni a fent vázolt célokkal, azaz: nem volna-e tanácsos a nyári tanfolyamok ismert és sokszor élvezett vonzóerejét valamely formában Magyarország megismertetésére s az európai nemzetek ifjúságát összeforrasztó kulturális közeledésre felhasználni. Az első pillanatra is kétségtelen volt, hogy a nagy „cours de vacances“-ok legfőbb vonzóerejét, a világnyelvet,

¹ Az utóbbi esetben nagy nemzet aránylag ismeretlen nyelvről van szó.

nélkülözni kell majd s kérdés, nem omlik-e össze az egész épület e nélkül az alappillér nélkül? (Ez az aggály riasztotta vissza a világ minden részében ilyenképen tervezőket eddig szünidei tanfolyamok alapításától.) A hiányt pótolni kellett valamivel. A debreceni tanfolyam alapítói rendületlenül hittek a magyar nép, a magyar táj és a magyar problematika vonzóerejében, s sikerük főtítka épen az volt, hogy felismerték ennek a vonzóerőnek reális felhasználhatóságát, a kishitűek által állhatatosan tagadott magas intenzitását. Ezért ejtették el a Középeurópa vagy „Dunai Európa” országainak — politikailag és tudományosan egyébként is teljesen előkészítetlen — ismertetését s tették programjuk középpontjába e földrésznek azt az országát, amelynek presztízse, mágneses ereje, festői és romantikus kultusza nagy segítségére lehetett a tanfolyam népszerűbbé válásának.

Az új Középeurópa nem szerves egész, hanem vonagló, kialakulatlan mozaik, amelynek egyetlen természetes, összefüggő multtal bíró, világszerte ismert és elfogadottan jellegzetes magva van: az a Magyarország, amely egyébként is annyira hívogatta s lekötötte az idegent. Ha Középeurópát ismertté lehet tenni a külföld szélesebb közvéleményében, az csakis Magyarország megismertetésével kezdődhetik — s gyakran azzal is fejeződik be. Hiszen Magyarország története és kulturális élete a mai „Dunai Európa” nemzeteinek s értékeinek igen nagy hányadát magában foglalja.

Ezen az — 1927-ben még bizonyításra váró — vonzóerőn kívül fel kellett használni a szünidei tanfolyamoknak azt az általános előnyét, hogy az ismeretszerzést a nyaralás örömeivel kötik össze. És itt is általános kételkedés fogadta a debreceni kezdeményezést, hiszen magyar fogalmak szerint az Alföld nem alkalmas nyaralásra. A szívós munka rövidesen igazolta, hogy ez a felfogás téves volt. Az idegent, ha Magyarországra gondol, a Hortobágy délibábjá csábítja leginkább, s ha sikerül a jellegzetes magyar táj közelében a nyaralás egyéb föltételeit megteremteni, a célt elértük. A debreceni egyetemi telep friss és nagy erdeje, a később megnyílt pompás strandfürdő és a város ma már jellegzetesnek tekintett, nagyszabású kertesítése és virágosítása olyan nyaralási keretet teremt, amelyet a most már sokszázra tehető idegen vendégek véleménye szerint nem lehet megúnni és nem lehet elfelejteni.

A magyarság általános vonzóerején s a magyar táj külföldi jóhírén kívül még mindig szükség volt egy olyan „attrakcióra”, amely a debreceni kísérlet sikerét biztosítani segítsen. Az új intézményt úgy kellett megtervezni, hogy a magyar vendégszeretetet modern formában, a mai körülményekhez képest százszázalékos hatóerővel kapcsolódják bele. (Ezen a téren is csak dicsérni lehet Debrecen városát és a magyar állam minden érdekelt szervét, amelyek a magyar vendégszeretetnek a Nyári Egyetemen való kiteljesedését oly gyors megértéssel s nagy áldozatkészséggel tették lehetővé.) E bekapcsolódásnak azonban nemcsak anyagi szempontból kellett megtörténnie, hanem abban az értelemben is, hogy a Nyári Egyetemen keresztül át kellett sugározni az idegen vendégre, az ösztöndíjasra épűgy, mint a fizetőkre, a vendéglátó, a kultúrát élő és kultúrát közvetítő magyar minden megértését, tapintatát és melegségét. A Nyári Egyetem presztízisének egyik legfőbb alkotója az a vélemény, hogy ott nagyon jól érzi magát az ember, mert ott leomlanak az ellentétek, ott mindenki tagja egy nagy családnak. Amikor 1927-ben az első 25 hallgató megjelent, hogy maga is résztvegyen a kísérletben, az a családias szellem magátólértetődő volt. De a Nyári Egyetem szerencséje, hogy tíz év alatt nagytömegű hallgatóval is meg tudta tartani ugyanezt a kapcsolatot s hogy a család nagyobb lett, de nem vált tömeggé.

Csak tájékoztatásul mondok néhány adatot: Debrecenben az első 13 év alatt 2812 hallgató látogatta az előadásokat. A résztvevő hallgatók statisztikája a következőképpen alakul:

Belföldi magyar	2965	} 5119
Külföldi magyar	617	
Idegen	1537	

Ebből:

Albán	2
Amerikai	19
Angol	15
Belga	38
Bulgár	41
Csehszlovák	4
Dán	39
Észt	82
Finn	43
Francia	44
Hindu	1
Holland	103
Jávai	3
Lengyel	369
Lett	15
Német	300
Norvég	3
Olasz	363
Orosz	4
Oszttrák (a csatlakozásig)	29
Perzsa	1
Török	63
Kanadai	3
Kinai	6
Román	1
Svájci	18
Svéd	26
Spanyol	1

A rokonnépek, valamint a törökök egyre jobban előretörtek, felszaporodtak a svájciak, s szép csoportokat hoztak a dánok is. Ennek a kedvező változásnak az okai különbözők az egyes csoportok szerint. A dánokat egy előreküldött előrs, életrevaló diákvezér toborozta. A svájciak szervezésében Írlet Károlynak, a magyarbarát svájci lelkésznek vannak nagy érdemei, míg a rokonnépeket eleven szervezőképességű lektoraink hozták mozgásba.¹

Egyébként akármerre nézünk, mindenütt ugyanaz a tanulság: ezt az intézményt az egyéni kezelés tette azzá, ami, s ahol még tennivaló akad, azt mindig a különleges

¹ Hankiss János, A Nyári Egyetem első tíz éve (1927—1936), Debrecen, 1937.

helyzethez kell mérni. Nem elég, nem is nagyon fontos a plakát: sokba kerülne és kétes volna az eredménye, hiszen annyi más plakát versenyével kellene megbírkóznia. Mindenhol kell találni a helyi viszonyokkal ismerős szervezőt, akinek szívügye legyen a magyarországi csoport, aki lássa magát „bevonulni“ Debrecenbe csapata élén, vagy tanulmányai kiegészítésére számítsaon azzal a kis haszonnal, amit a csoportos utaztatás a szervezőnek hozhat. Volt olyan ország, ahol a diákvezetők állandó viszályban éltek egymással a Nyári Egyetem szervezése miatt, annyira érdemes volt szervezni, s alig tudtuk elhárítani a „monopólium“ iránti kéréseket, hangoztatván, hogy mi minden külföldi barátunk jövetelének örülünk és nem érezzük ildomosnak, hogy Magyarországról jelöljünk ki csoportvezetőket.

Sok egyéni nézőponton kívül néhány mélyebben gyökerezőt említünk fel itt, hogy feleljünk arra a kérdésre, amit avatatlanok oly sokszor tesznek föl: „De hát mit keresnek az idegenek Magyarországon? S miért mennek Debrecenbe?“

1. Az egész világon szétszórva nagyon sokan tanulnak magyarul és Magyarországról. Ezeknek a debreceni Nyári Egyetem a szellemi eldoradoja és a magyar nyelvmesteri vizsga székhelye. Akik pedig a magyar nyelvvel még nem bírkóztak meg, itt tehetik le azt a kisebb vizsgát, amelynek eredményeképpen „Magyar tanulmányi bizonyítvány“-t (Certificat d'études hongroises) kapnak. Ez utóbbira azok a diplomagyűjtők is kivetik hálójukat, akik különben nemcsak hazánk iránt érdeklődnek.

Ebben a csoportban, amely külön előadást érdemelne, van mitől meggyógyulnia beteg önérzetünknek. Megható, hogy hányan tesznek össze éjt s napot, hogy magyarul megtanuljanak, — nyilván mutatva ezzel bizalmukat a csonka kis ország nagy jövője iránt is. A sok közül itt csak egy francia banktisztviselő emlékét idézem föl, aki Magyarország legapróbb műemlékeit is ismerte és lelkesen magyarázta nekem mindazt, ami a Baedekerből kimaradt. Magyar vizsgáján olyan irodalmi tudást árult el és olyan szépen beszélt, hogy tanárainak szeméből kibuggyant a könny.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által létesített két vizsga egyébként is tele van kedves epizóddal, sok igyekezettel és ragyogó példával. A külföldi magyar intézetek, tanszékek, gyakran népszerű tanfolyamok vetése sokszor itt érik meg, a meleg magyar napon. Rendszeresen kitűnő eredményt érnek el a magyarszakos törökök, egyik-másik lektorunk németjei, lengyelek, olaszok, finnek, észték.

2. A másik csoport ilyen felírású táblát hordozhatna : Exotikum. Ebbe a magyar táj, a magyar nép, a magyar művészet, a cigányzene távoli szerelmesei tartoznak, s a tanfolyam feladata, hogy ráébressze őket: amit szívből szeretnek, azt az ész is érdeklik és értékesnek mutatja majd. Itt érnek meg komoly idegenforgalmi anyaggá 20—22 nemzet művelt fiataljai. S sokszor többé is, mint idegenforgalmunk pártolóivá: nemzeti tragédiánk átérzőivé és nemzeti jövőnk apostolaivá is. A könnyű nyári utazásnak mélyebb következményei lesznek, sok utazás, sok segítség, sok barátság származhatik belőle.

3. S vannak olyanok is, akik a „Gaudeamus igitur“ zászlaja alá gyűlnek. Akik elsősorban pihenni, örülni, nyaralni akarnak. A fontos az, hogy Magyarországon akarjanak, mert ha innen visznek el kellemes emlékeket, a komoly munka idején is számíthatunk rájuk. A jó hangulat, derűs közérzet Magyarországon nem fölösleges: stílusunkhoz, a külföldi közvéleményben élő nemzetképünkhöz tartozik. A vendéglátás hazájának napfényes emléket kell hagynia a külföldi lelkében: azt, hogy a magyar

keményen dolgozik, de könnyű lélekkel szórakozik is, nagylelkűen gondoskodik vendége lelki üdüléséről. Az elmúlt 13 nyár azt mutatta, hogy mindig sikerült megtartani ebben azt az úri mértéket, amit a magyarság helyzetének komolysága és Debrecen puritán hírneve szabott elénk.

Soká lehetne folytatni ezt a skálát. De ott vannak az idegenek mellett szívünk elsőszámú kedvencei: a külföldi magyarok, a mentésre szoruló második és harmadik nemzedékek. A cél itt kettős: megmutatni nekik, hogy érdemes hazagondolni és megéreztetni velük, hogy benne vannak abban a szeretetláncban, amelyből hiába is próbálnának kiszabadulni. E mellett az itt töltött pár hét vagy pár hó alatt kiegészíthetik tanulmányaikat, magyar könyvekben dűskálhatnak, s élvezhetik a magyar föld vonzóerejét, amely nem teher, hanem szárny. Hogy kapcsolatuk a Nyári Egyetemmel milyen bensőséges, azt 8—10 évvel ezelőtt itt jártak megható ragaszkodása mutatja. Amikor a Nyári Egyetem igazgatója téli, karácsonyesti rádióbeszédet mond, annak nagyon messze földről is eljön a visszhangja, mint biztosan hazataláló vándor.

S a csonkaországi magyarok? Ők ennek a hatalmas kenyérnek a kovásza. Ők a háziak támaszai. Az ő szemükben ragyog az idegenből jöttek felé a magyar vendégszeretet. Róluk ítélik meg az egész nemzetet. S mit kapnak ezért a jószívvel végzett külön „munkáért”? Azt a lehetőséget, hogy fillérekért, egyhelyben is „világot láthatnak”, — talán teljesebbet is, mint akárhol másutt. Európa, Ázsia, Amerika művelt ifjúságán keresztül ismerhetik meg a nemzetek gondolkozásmódját, egyéni problémáit és az együttműködés mai lehetőségeit.

És micsoda nyelvtanulási alkalmak ezek a magyar Bábelek! Nemcsak a magyarok számára, akiknek másutt meg sem közelíthető gyakorlási alkalmuk van. De még az is előfordul évről-évre, hogy franciák itt akarják tökéletesíteni magukat a német nyelvben s a német csoporttal járnak ebédelni, szórakozni, német előadásokat hallgatni, vagy hogy olaszok itt tanulnak franciául, angolul.

De ha már a nyelvtanulásnál tartunk, térjünk át az előadások rendszerére. A vázolt csoportok szükségleteinek megfelelően három főcél lebeg a Nyári Egyetem vezetői előtt:

a) a külföldieket (lehetőleg a maguk nyelvén) kerek előadásciklusokban bevezetni a magyar föld, nép és nemzet problematikájába, hogy ismerjenek és ha lehet, dolgozzanak értünk;

b) a külföldi magyaroknak lehetőséget adni arra, hogy pótolják, amit elmulasztottak, és fűzzék újra szorosra a köztük s a magyar szellemi élet között óhatatlanul meglazuló szálakat;

c) a csonkaországi magyaroknak — mindezek mellett — izelítőt adni a magyar tudomány s általában a tudományos élet fejlődéséről. Hogy ez a harmadik célkitűzés is milyen fontos, mutatja előadó professzorok, nagy tudósok nyilatkozata, hogy a Nyári Egyetem közönsége és szabadabb előadási lehetőségei számos új tudományos irány megindulását tették lehetővé.

Természetesen a legnagyobb eredményt az adja, hogy a három csoport programja nincs mereven elszigetelve és hogy az egyes nemzetek találkoznak idegennyelvű, sőt magyarnyelvű előadásokon, és hogy a külföldi magyarok, akik otthon nem sok jót hallanak régi hazájukról, itt meghatva és csodálkozva látják, hogy Magyarországba, Magyarorszáért, hogyan özönlenek az idegenek. Ez az önértékelés maga indokolná a Nyári Egyetem fenntartását.

A Nyári Egyetemek külföldi hallgatói rendszerint nagyon sokáig ragaszkodnak a „családhoz“, és ha magyar ember külföldre megy, megszámlálhatatlan sokszor tapasztalhatta a Nyári Egyetem maradandó és hálára készítő varázsát.

Olyan sokat és olyan sokan gondolkoztunk már a Nyári Egyetem váratlan tündöklésének tanulságairól, hogy nehéz is lenne újat mondani róla. Sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter többek között a felvidéki tanárok és tisztviselők átképző tanfolyamát a Nyári Egyetem rendezésére bízta, kifejezést adva ezzel annak a közvéleménynek, hogy a Nyári Egyetem a szeretet, a tapintat, a „tanulva tanítás“ hagyományait őrzi és fejleszti, alkalmas lehet tehát arra is, hogy a hazatérő testvéreket — magyarokat s idegen ajkúakat egyaránt — a magyar tudományosság kapujában fogadja. Ez volt a Nyári Egyetem fogalmi és intézményes megalapozóinak legszebb jutalma.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

13245/10.58